

„Ad multos felicissimosque annos!“ alebo konferencia k osemdesiatinám

Profesora PhDr. Pavla Petrusa, DrSc., vzácné jubiliujúceho v tomto roku, si akademická literárna obec v Prešove uctila pozoruhodným spôsobom – usporiadaním medzinárodnej vedeckej konferencie. Tá sa s názvom *Z problematiky literárnej vedy* uskutočnila 26. októbra 2007 na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity pod organizačnou a odbornou fundovanou moderátorskou taktovkou prof. Jána Sabola a doc. Marty Součkovéj z Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií.

Slávnostnú atmosféru inak v podstate komorného podujatia podčiarkoval i celkový charakter príspevkov – pôsobivých exhibícií vedeckých autorít, ktoré sa optiku svojich úvah snažili centrovať do priesečníka konkrétnej, dôkladne prebádanej literárnej problematiky a okruhu pedagogických aktivít, resp. odborných záujmov jubilanta. Po úvodnej zdravici rektora Prešovskej univerzity prof. Reného Matloviča, zástupcov jednotlivých fakúlt PU a srdečnom príhovore oslávenca, sa František Štraus v úvodnom, čiastočne biografickom referáte, zamyslel nad Petrusovými ranými rokmi vedeckého zrenia pod kuratelou akademika Andreja Mráza a profesora Mikuláša Bakoša na Univerzite Komenského v Bratislave, ďalej kultúrnym fenoménom východného Slovenska, konštituovaním prešovskej literárnovednej školy v prvom dvadsaťročí po druhej svetovej vojne (A. Bagin, I. Sedlák, A. Červeňák, F. Štraus a i.), pričom symbolicky podčiarkol jeho vedeckovýskumnú, organizátorskú a verejnoprospešnú činnosť. Výsledkom týchto snažení bolo v roku 1959 medziiným zriadenie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika so sídlom v Košiciach a Prešove, ktorej prvým dekanom sa stal práve prof. P. Petrus (1959 – 1962). V druhej časti referátu interpretoval F. Štraus tematický diapazón Petrusovho die-

la, ktoré, nadväzujúc na jubilejný medailón Albína Bagina pred tridsiatich rokov (*Slovenská literatúra*, roč. 24, 1977, č. 5), rozdelil zhruba do piatich oblastí: 1. problémy literatúry pre deti a mládež (predovšetkým reflexia tvorby E. Zúbka, R. Morica, H. Zelinovej, M. Jančovej, F. Gabaja, K. Bendovej a ďalších), 2. problémy teórie a vývinu literárnej kritiky od osemdesiatych rokov 19. storočia, 3. problémy slovenskej literatúry 19. a 20. storočia, najmä literárneho realizmu a moderny, 4. problematika meziliterárnych vzťahov a teórie komparatistiky a 5. osobnosť a dielo štyroch autorov: S. H. Vajanského, B. S. Timravy, J. Jesenského a zo staršej generácie P. J. Šafárika. Štraus v neposlednom rade upozornil aj na osobitý vklad P. Petrusa ku konceptu dejín slovenskej literatúry v 20. storočí, keď sa ako spoluautor *Dejín slovenskej literatúry I a II* (1960, 1965), ktoré priamo predchádzali tzv. akademickým *Dejinám slovenskej literatúry*, zásadne pričínil o nové, komplexné zmapovanie literárneho diania v časovej perióde od zrušenia Matice slovenskej do vzniku Československej republiky.

Oveľa voľnejší charakter mali úvahy Edmunda Hlebu, ktorý cez motív nezámerneho vystavania si nesmrteľného pomníka svojim dielom pripodobnil P. Petrusa k Publiovi Ovidiovi Nasovi či básnikovi Horatiovi a na záver pridal postreh: „Pre kritika je dobré, ak dokáže dýchať autorovými myšlienkami. Vtedy je zrejme, že sa utrafil do jeho noty. Nepochybne sú autori i diela, v ktorých sa dokáže kritik hneď udomáčniť. Nie vždy sa to podarí. O jubilantovi je známe, že najradšej kráčal po nevychodených, ak nie zarastených chodníčkoch. Bola to trnistá cesta, ale o to sladšie ovocie.“

Miloš Zelenka v štúdií *Pavol Petrus a slovenská komparatistika 20. století (meziliterár-*

nost jako metodologie dějin literatury) predložil sugestívny obraz slovenskej komparatistickej školy po roku 1945, ktorá síce vyrastala z českých slavistických koreňov, veľa čerpala z formalizmu a metódy štrukturalizmu, no napriek tomu sa nevzdala hľadania vlastných hermeneutických a komunikačných impulzov. Popri A. Popovičovi (translatológia a teória komunikácie), F. Mikovi (porovnávací štýlistika), V. Turčányom (porovnávací verzológia), J. Hviščovi (porovnávací genológia) atď. vidí Zelenka Petrusov zásadný prínos hlavne v komparatívne špecializovanej literárnej histórii vo sfére rusistiky a česko-slovenských vzťahov, upozorňujúc na jeho tri erbové štúdie z prelomu šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia – *K niektorým teoreticko-metodologickým problémom porovnávacieho skúmania literatúr* (1965), *Komparatistický a genologický aspekt v literárnohistorickom výskume* (1973) a *Marginálne poznámky k teórii komparatistického skúmania* (1968) –, v ktorých z hľadiska poslania a vymedzenia komparistiky tvorivo rekapituluje aj protikladné názory F. Wollmana, V. M. Žirmunského, P. M. Samarina a J. E. El'sberga. Zelenka na záver nezabudol predstaviť P. Petrusa ako dôsledného textológa a vydavateľa korešpondencie obľúbených spisovateľov v etape medzivojnovej literatúry (J. Gregor-Tajovský, J. Jesenský, B. Slančíková-Timrava a ďalší) a editora *Spisov P. J. Šafárika*.

Na poslednú spomenutú okolnosť plynulo nadviazal v referáte *Dotyky Pavla Petrusa s dielom Pavla Jozefa Šafárika* Peter Káša. Do pozornosti zúčastnených ponúkol najskôr prvý šafárikovský príspevok P. Petrusa s názvom *Literárno-estetické názory mladého P. J. Šafárika*, ktorý vyšiel v zborníku venovanom V. medzinárodnému zjazdu slavistov v Sofii v roku 1963. Odhliadnuc od klasických Šafárikových monografistov, R. Brtáňa a Š. Tóbika, P. Káša považuje práve tento príspevok za zlomový – P. Petrus tu totiž novým spôsobom interpretoval tri dôležité texty: básnickú zbierku *Tatranská Múza s lýrou slovanskou*, polemický spis *Počátkové českého básnictví obzvláště prozodie* a najmä literárno-filozofickú esej *O Aristofanovi*

a jeho *Oblacích*, ktorú starší i mladší literárni historici (J. Máchal, K. Rosenbaum) dovtedy neprávom obchádzali. Petrus ju, naopak, vníma ako veľavravné spojivo medzi intuitívnymi básňami a teoretickými textami o prozódii. Podľa neho si práve tu Šafárik vyjasňoval problémové „odtienky“ novej estetiky – „*vychádzajúc z gréckej antickej predlohy, prebojovával požiadavky novodobého umenia*“. P. Káša napokon skonštatoval, že aj keď dotyky P. Petrusa s dielom P. J. Šafárika neboli kontinuálne a nestáli vždy v popredí, jednako v istých momentoch zohrali svojou inšpiratívnosťou rozhodujúcu úlohu – takými boli určite i neskoršie štúdie *P. J. Šafárik v slovenskej a českej slavistike*, *P. J. Šafárik a J. Vlček a Receptné podoby a podnety Šafárikových Dejín slovanskej literatúry v slovenských literárnohistorických syntézach*, zorganizovanie doposiaľ najmonumentálnejšej „šafárikologickej“ konferencie (1991), no zaiste i zriadenie Oddelenia P. J. Šafárika pri Katedre slovenského jazyka a literatúry FF UPJŠ, z ktorého sa v roku 1993 oddelila samostatná Katedra slavistiky.

Blok referátov, ktoré sa už v takej intenzívnej miere neorientovali na zachytenie tvorivej, životnej a pedagogickej dráhy jubilanta, otvoril po obede samotný Pavol Petrus. V príspevku *Literárnokritické reflexie S. H. Vajanského o českej literatúre (Príspevok k slovensko-českým a česko-slovenským literárnym vzťahom)* pripomenul kritickú koncepciu dejín slovenskej literatúry Jaroslava Vlčka, ktorá bola súčasnými generáciami prijatá súhlasne i odmietavo (C. Zoch, E. V. Rizner, J. Francisci). P. Petrus zdôraznil fakt, že S. H. Vajanský na jednej strane oceňoval jej prelomový význam a zástoj hodnotového filtra v minulej, súčasnej i perspektívnej tvorbe, no na strane druhej nesúhlasil s jej ideografickou faktúrou, s nadsadenými, knižne motivovanými kritériami, s jednostranným absolutizovaním morfológických kvalít pri hodnotení konkrétnych diel a v neposlednom rade s neujasnením si pojmu slovenská literatúra ešte v predbernolákovskej dobe. Stimulujúcim publikačným medzníkom boli akiste *Listy z Čiech*, ktoré vychádzali najprv v *Orle* (1879 – 1880) a následne v *Slovenských*

pohl'adoch (1890 – 1893). S. H. Vajanský v nich zoznamoval slovenské prostredie s celou galériou českých spisovateľov (A. Heyduk, J. Neruda, V. Hálek, J. Arbes, E. Krásnohorská a i.), akcentoval význam tvorby J. Zeyera, A. Jiráska a V. B. Třebízského a pritom sa ako literárny kritik aj na pozadí onej Vlékovej kriticko-diagnostickej panorámy živo zaujímal o poéziu Jaroslava Vrchlického, Svatopluka Čecha a Jana Neruda. Vnímané z opačného konca, P. Petrus jedným dychom poukázal na reakcie českej literárnej scény (hlavne J. Neruda), ktorá Vajanského jednoznačne vítala a s uznaním rešpektovala (vrátane jeho diskutabilného románu *Kotlín*). V intenciách spleťtých slovensko-českých literárnych vzťahov vykreslil Petrus Vajanského celkovo ako široko rozhl'adeného intelektuála, ktorý počas života zápasil s postromantizmom, prekonával realizmus a zároveň naplno akceptoval symbolizmus (afirmatívny vzťah k I. Kraskovi).

Vladimír Petrik sa vo svojom príspevku sústredil na diferencie medzi realizmom a naturalizmom v kontexte slovenskej a francúzskej literatúry. Citoval Š. Krčméryho, ktorý zásadný rozdiel registruje v tom, že realista „nemudruje o živote, ale ho vidí, blíži sa k nemu nepredpokate, lebo nemá teóriu ani dogiem“, kým naturalista má svetový náhľad, s ktorým sa blíži k životu, kde je všetko výsledkom vnútorných dispozícií a vonkajších okolností. V. Petrík ponúkol aj vtipný komentár k slovenskej recepcii románov E. Zolu, pred ktorého „nudláštvom“ varovali mladú generáciu obzvlášť S. H. Vajanský a J. Škultéty. V roku 1880 pri príležitosti vydania Bottových *Spevov* údajne obaja nabáдали „mládenčov slovenských peknoduchých“, aby čítajúc Bottu rozoznali „čistú nebeskú rosu“ od „mláky západníckeho opičiatstva“.

Smerom k literatúre 20. storočia posunula prítomných referátom *Poézia ako cesta z osamelosti* (Ivan Krasko: *Nox et solitudo*) Dana Kršáková. Kraskov poetický svet interpretovala ako svet malých tragédií, nenaplnených vzťahov a emocionálne vyostrených reflexií s typickou atmosférou nedorozumenia a samoty. V zbierke *Nox et solitudo* sa podľa nej prelínajú motívy osobného citového vyznania, ľúbostné-

ho sklamanie a zvlášť viny spolu s vyjadrením univerzálnej existenciálnej situácie človeka svojej doby (dezilúzia, pochybnosti, skepsa). Kraskovým cieľom pritom neraz nie je evokácia určitej atmosféry, ale zaznamenanie vnútornej dramatickosti subjektu, s čím súvisí i fragmentárna, neukončená výpoveď plná ruptúr a náznakov, ktorú D. Kršáková označila za jeden z prameňov básnikovho lyrizmu.

Iný prístup k analyzovaniu poézie demonštroval vo svojom príspevku s názvom *Symetria a asymetria v štruktúrovaní rytmu a metra básnického textu* Ján Sabol. Uvedená opozícia je podľa neho v jazyku základnou podobou „súžitia“ medzi formou a obsahom jazykových a jazykovo-semiotických jednotiek (je echom súčinnosti a protipôsobenia ikonicko-symbolického a arbitrárneho semiotického princípu) a premieta sa aj do relácií rytmotvorných prvkov. J. Sabol uvažoval o metre ako rytmickej schéme verša, veršového pôdorysu, t. j. istej norme, ktorá viac naplňa ikonicko-symbolickú „tonalitu“ verša než rytmus. I tu však upozornil na funkčnú homeostázu oboch vzťahov (symetrie, vedúcej k usporiadaniu, a asymetrie, smerujúcej k dynamike) ako tendencie k vyvažovaniu pôsobnosti ikonicko-symbolických a arbitrárnych „tlakov“ na štruktúrovanie textotvorných jednotiek. V skúmaní prienikových možností taktu a slova potom identifikoval základné metrické typy: jamb, založený na princípe kvalitatívnej asymetrie, a daktyl i trochej, pri ktorých dominuje asymetria kvantitatívna.

Marta Germušková sa v rámci témy *Slovenský literárny realizmus vo vede a v tvorbe* zamerala na súvzťažnosti pôsobenia Kolomana Banšella – jeho spoluprácu s P. O. Hviezdoslavom v zmenotvornom almanachu *Napred*, názory na slovenskú literatúru, ranú tvorbu, poznačenú ešte romantizujúcimi tendenciami, ale aj „filozofiu“ aktivity a činnosti, ktorá mala svoju motiváciu v tvorbe a živote geniálneho maďarského básnika S. Petöfiho. Banšellov úprimný obdiv k nemu vyústil v almanachu *Minerva* (1869), kde vyšla báseň *Petöfimu* – spiritus agens neskorších permanentných sporov so staršou spisovateľskou generáciou (hlavne J. M.

Hurbanom). M. Germušková, poukazujúc v závere aj na jeho umelecky neúčinné prózy (*Atlanta, Okyptenec, Na parolodi a železnici* a i.) však podotkla, že K. Bašell predstavuje prototyp tvorcu, ktorý sa na poli vedy predsa len etabloval úspešnejšie ako v umení.

Neopakovateľný pôžitok z teoreticky iniciatívneho a rečnícky priam noblesného vystúpenia sršiaceho humorom a nekonvenčným nadhľadom poskytol prítomným v referáte *Utopický princíp v systéme látky, témy a problému* Stanislav Rakús. Utopický typ literatúry vykreslil vzhľadom na koncepciu svojho teoretického modelu ako inverzný. Čiže ak je problém disproporčným zameraním témy, utopickosť možno v podobe epického modu operandi chápať ako proporčné zameranie problému. Schopnosť plastického prieniku tohto interpretačného korpusu do ktoréhokoľvek literárneho žánru či historickej epochy potvrdil S. Rakús na materiáli prózy J. Záborského *Dva dni v Chujave*, ktorá svojím príkrým kompozičným a významovým rozdelením opúšťa teritórium uveriteľných látkových podnetov, čím osobitne v *Dni škaredom*, ktorý lavíruje medzi prózou a traktátom, vyvoláva pocity nechcenej absurdity a grotesknosti. Nedodržaním prirodzených životných kontrastov (napr. postavy zločincov a podvodníkov, ktorých autor zobrazí fyzicky postihnutých, s veľkým neforémnym nosom a na dôvažok ich necháva v totožnom diele ešte aj utopiť) sa podľa S. Rakúsa dosahuje zvyčajne umelecky deficitný tvar.

Anna Valcerová sa podujala zmapovať básnickú tvorbu J. Zambora do roku 1989. Citlivým, miestami až filozofickým sondovaním zbierok *Zelený večer* (1977), *Neodkladné* (1980), *Kôň na sídlisku* (1983) a *Plné dni* (1988) tak umožnila vidieť ucelený básnický svet rôznorodej výpovede literárne poučeného a tvorivými disonanciami zoceleného lyrického subjektu. A. Valcerová upriamila pozornosť na niektoré návratné, signifikantné motívy (dážď, pohyb, erotika, príroda atď.), básnikove spontánne nadanie pre rým, ktorý nie je tradičný a v slovenskej poézii zriedkavý (konsonantické rýmy), no zároveň u J. Zambora objavila i tradičionalistické polohy „zemplínskej lyriky“ (vnútorná späťnosť s poéziou P. Horova a M. Kasardu) a jej nadregionálne kontexty.

Konferenciu zakončila pôvabnou úvahou *Kým svieti Slniečko (k osemdesiatinám detského časopisu)* Zuzana Stanislavová, ktorá zdanlivo vonkajšiu súvislosť s jubilantom premenila na prekvapujúcu informáciu o tom, že P. Petrus začínal v štyridsiatych rokoch v časopise *Slniečko* ako autor poézie pre deti. Táto skutočnosť následne podnietila plodné rozhovory rovnako ako takmer každá z prednesených štúdií v časovo veľkorysých diskusiách. Profesor Pavol Petrus mohol aj zásluhou tejto konferencie nadobudnúť dojem, že ním započaté dielo má v každej nasledujúcej generácii dôstojných pokračovateľov.

Marek Mitka